

УДК 37.011.31

© Юр'єва К. А., Тищенко О. М., 2014

<https://orcid.org/0000-0001-6403-9973>

<https://orcid.org/0000-0002-4127-0125>

КОМПЕТЕНЦІЯ, КОМПЕТЕНТНІСТЬ, МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ: СУТНІСТЬ І ЗМІСТ

К. А. Юр'єва, О. М. Тищенко

*Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
(Харків, Україна)*

E-mail: yuryeva.ka@mail.ru, lenchik7212@mail.ru

У статті зроблено огляд сучасних підходів до визначення понять «компетенція», «компетентність», «міжкультурна компетентність», встановлення їх співвідношення. Визначено, що «компетенція» відбиває зміст певного виду діяльності, тоді як «компетентність» — сукупність якостей особистості, необхідних для реалізації цього змісту. При цьому компетентність є сукупністю знань, умінь і навичок, що дозволяють особистості ефективно вирішувати питання і здійснювати необхідні дії в якій-небудь області життєдіяльності, а компетенція — сукупність об'єктивних умов, що визначають можливості й межі реалізації компетентності особистості.

Міжкультурну компетентність віднесено до групи ключових компетентностей особистості в цілому та професійних компетентностей сучасного вчителя зокрема. Виявлено специфіку міжкультурної компетентності вчителя, зумовлену особливостями його професійної діяльності.

Міжкультурну компетентність учителя представлено як інтегративну якість, що забезпечує готовність педагога до професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства. До змісту міжкультурної компетентності вчителя віднесено особистісний, інформаційний та процесуально-діяльнісний складники.

Ключові слова: компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність, учитель, особистість, етнокультурне розмаїття.

Юр'єва Е. А., Тищенко Е. Н. Компетенция, компетентность, межкультурная компетентность учителя: сущность и содержание. В статье осуществлён обзор современных подходов к определению понятий «компетенция», «компетентность», «межкультурная компетентность», установлению их соотношения. Определено, что «компетенция» отражает содержание определённого вида

Засоби навчальної та науково-дослідної роботи

деятельности, тогда как «компетентность» — совокупность качеств личности, необходимых для реализации этого содержания. При этом компетентность является совокупностью знаний, умений и навыков, позволяющих личности эффективно решать вопросы и осуществлять необходимые действия в какой-либо области жизнедеятельности, а компетенция — совокупность объективных условий, определяющих возможности и границы реализации компетентности личности.

Межкультурная компетентность отнесена к группе ключевых компетентностей личности в целом и профессиональных компетентностей учителя в частности. Выявлена специфика межкультурной компетентности учителя, обусловленная особенностями его профессиональной деятельности.

Межкультурная компетентность учителя представлена как интегративное качество, обеспечивающее готовность педагога к профессиональной деятельности в условиях этнокультурного разнообразия современного общества. К содержанию межкультурной компетентности учителя отнесены личностный, информационный и процессуально-деятельностный компоненты.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, межкультурная компетентность, учитель, личность, этнокультурное разнообразие.

Постановка проблеми. Важливою відмітною рисою сучасності є активізація процесів міжкультурної комунікації в усіх аспектах життя суспільства як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях і зростання їх соціально-політичного, соціально-економічного, соціально-культурного значення. Міграційні процеси, характерні нині практично для всіх регіонів планети, значною мірою змінили етнополітичну карту світу, практично не залишивши на ній гомогенних в етнокультурному відношенні держав.

Відзначені тенденції притаманні й сучасному українському суспільству. За даними перепису населення України 2001 року її громадянами є представники 134 етносів, а на території однієї лише Харківської області мешкають представники 111 народів. В умовах реального етнокультурного різноманіття сучасного українського суспільства втратила актуальність монокультурна спрямованість освітнього процесу.

У нинішніх умовах цивілізаційної глобалізації та одночасного зростання суспільного інтересу до збереження етнокультурного розмаїття суспільства невід'ємною складовою гуманістичного світогляду підрастаючого покоління повинна стати толерантність до етнокультурних, конфесійних, культурно-побутових відмінностей у соціальному оточенні, здатність плідно співпрацювати з представниками різних культур.

Зміст діяльності навчальних закладів у сучасному суспільстві має передбачати цілеспрямоване виховання взаємоповаги й довіри представників різних етнічних культур, орієнтацію на міжкультурну взаємодію, запобігання

виникнення непорозумінь на міжетнічному ґрунті. Ефективність такої роботи має забезпечуватися врахуванням учителем етнопсихологічних і етнокультурних особливостей та менталітету різних народів, а також його особистою установкою на толерантну взаємодію з представниками різних культур.

Строкатий в етнічному відношенні склад населення, значна кількість новоприбулих мігрантів, етнічні та ситуативно зумовлені особливості їхньої психології висувають нові вимоги до професійної компетентності вчителів (під ситуативно зумовленими ми маємо на увазі особливості психології новоприбулих мігрантів, пов'язані як із причинами міграції, так і з особливостями перебігу процесу крос-культурної адаптації).

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Останнім часом з'являються окремі програми спецкурсів або курсів за вибором студентів, що мають на меті сформувати у молодих громадян України уявлення про етнокультурне різноманіття сучасного українського суспільства, цінність такого розмаїття, виховання поваги до інших народів і культур, толерантність та здатність до міжетнічного й міжкультурного діалогу тощо [2; 5; 9; 19 та ін.]. Виконати це актуальне соціальне замовлення спроможний лише вчитель, який сам здатен до професійної діяльності в умовах строкатого в етнокультурному відношенні соціумі, міжкультурно компетентний учитель.

Нам відомі окремі праці, в яких робляться спроби окреслити теоретико-методологічні та психолого-педагогічні засади формування міжкультурної компетентності вчителя, його підготовки до професійної діяльності в умовах етнокультурно розмаїтого суспільства [2; 15; 23; 24 та ін.]. Однак, по-перше, аналіз професіограм, освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм, навчальних планів і програм навчальних дисциплін педагогічних ВНЗ і закладів післядипломної педагогічної освіти України дає підстави для висновку, що сьогодні відсутні спроби вирішення проблеми підготовки саме педагогічних кадрів до роботи в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства. По-друге, більшість науковців традиційно залишаються в межах розробки змісту полікультурної освіти, формування полікультурних уявлень, розширення полікультурної обізнаності особистості учня/студента. При цьому потенціал компетентнісного підходу залишається не задіяним. Окремі аспекти окресленої проблеми побічно розглядаються у змісті навчальних курсів соціології, соціальної психології, політології тощо Але цілеспрямована систематична робота з формування міжкультурної компетентності педагогів у контексті їх підготовки до роботи в умовах

етнокультурного різноманіття соціуму, до міжкультурного діалогу в освітньому процесі відсутня.

Метою статті є з'ясування сутності й змісту міжкультурної компетентності вчителя, що має стати запорукою його ефективної професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Кожній освітній парадигмі притаманні специфічні системотвірні ідеї і ціннісні орієнтири, що визначають роль учителя в освітньому процесі, вимоги до його професіоналізму та професійно значущих особистісних якостей. При цьому одним із найбільш цінних у контексті нашого дослідження положень парадигмального підходу є твердження про те, що *стиль професійної діяльності педагогів визначається парадигмальними основами їхньої професійної підготовки*. Тобто вчителя, спроможного до ефективної професійної діяльності в інноваційному навчальному закладі, можна підготувати лише за умов його навчання за інноваційною парадигмою, для роботи в умовах особистісно орієнтованої освіти – за персоналізованою парадигмою тощо. Дане положення було покладено нами в основу обґрунтування теоретико-методологічних засад підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства, формування в них міжкультурної компетентності на засадах компетентнісного підходу.

Незважаючи на те, що ідеї компетентнісного підходу почали розроблятися в освітянській царині ще в 60-ті рр. ХХ століття, досі не існує усталеного загальноприйнятого тлумачення його ключових понять: «компетентність» і «компетенція». Ця обставина змушує кожного дослідника визначатися із власною позицією щодо дефініцій та співвідношення цих понять.

Етимологічно термін «компетентність» можна вважати похідним від слова «компетентний» (*competens*), що в латині дослівно означає «відповідний, здатний, узгоджений» (від «взаємно прагнути, відповідати, підходити») [4], хоча найчастіше вживається у значеннях 1) такий що має компетенцію; 2) обізнаний, тямущий в певній галузі. Поряд із цим, у латині також існує споріднене поняття «компетенція» (*competentia* — належність по праву), що визначається як 1) коло повноважень якого-небудь органа чи посадової особи; 2) коло питань, у яких дана особа має знання, досвід [12, с. 126–127].

О. Садохін зазначає, що поняття «компетенція» та «компетентність» набули поширення в епоху виникнення капіталізму, коли в результаті розподілу праці у сфері управління виникла необхідність у розмежуванні прав і обов'язків між органами управління й повноваженнями посадових осіб, що очолювали ці органи. Крім того, тоді ж виникла потреба у великій кількості виконавців, які

мали б відповідний набір знань, умінь і навичок для виконання суворо визначеного виду діяльності [12, с. 127].

Упродовж ХХ століття поняття «компетенція» стало широко вживатися у сфері правових відносин, оскільки відображувало сукупність визначених конституціями, законами та виконавчими актами державного управління повноважень, які мав який-небудь орган чи посадова особа. Звідси пішла традиція, згідно з якою в сучасній юридичній літературі термін «компетенція» визначається як сукупність встановлених в офіційній — юридичній чи неюридичній — формі прав і обов'язків, тобто повноважень якого-небудь органу або посадової особи, які визначають можливості цього органу або посадової особи приймати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності тощо [Там само].

Автори Великого тлумачного словника сучасної української мови визначають компетенцію як 1) добру обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [1, с. 560].

Водночас, той самий розподіл праці у сфері управління поставив на порядку денному питання про відповідність дій органа управління чи посадової особи його/її повноваженням. Сутність проблеми полягала в суперечності, де з одного боку виступало коло повноважень, що визначав відповідальність посадової особи в розв'язанні практичних питань, а з іншого — знання, досвід і вміння цієї посадової особи в реалізації даного кола повноважень. О. Садохін вважає, що саме названа суперечність спричинила виникнення терміна «компетентність», який став характеризувати суб'єкта управління з точки зору його знань і умінь, що дають можливість здійснювати управління з більшою чи меншою ефективністю [12, с. 127].

Здебільшого проблема компетентності розробляється в межах досліджень професіоналізму. Так, психолог А. Деркач у структурі професіоналізму виокремлює «гармонійне сполучення високої професійної компетентності й професійних умінь і навичок на рівні професійної майстерності, а також акмеологічних інваріантів професіоналізму, що виступають у якості базисних умінь» [3, с. 253]. На цій підставі професійна компетентність визначається автором як «головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму діяльності, сфера професійного знання, система знань, що постійно розширюється і дозволяє здійснювати професійну діяльність з високою продуктивністю» [Там само].

У соціології компетентність розглядається також як атрибут професіоналізму. У цьому аспекті найчастіше використовується визначення

компетентності як досконального знання своєї справи, сутності виконуваної роботи, можливих способів і засобів досягнення накреслених цілей [14].

Досліджуючи зміст професійної компетентності в соціологічному аспекті, В. Сластьонін розглядає її як теоретичну та практичну готовність індивіда до відповідного виду діяльності. Теоретична готовність виявляється в сукупності здатностей мислити й аналізувати, а практична готовність виражається у зовнішніх (предметних) вміннях, до яких автор відносить організаторські й комунікативні вміння [13, с. 263].

У межах соціологічного підходу відомий методолог педагогіки О. Новиков пропонує інше трактування феномена компетентності, оскільки вважає, що «компетентність передбачає, поряд із технологічною підготовкою, цілу низку інших компонентів, що мають, в основному, позапрофесійний чи надпрофесійний характер, але водночас необхідні в нинішніх умовах кожному фахівцеві. Це насамперед, такі якості особистості як самостійність, здатність приймати рішення, творчий підхід до будь-якої справи, вміння доводити її до кінця, вміння постійно навчатися. Це — гнучкість мислення, наявність абстрактного, системного й експериментального мислення, це — вміння вести діалог і комунікабельність, здатність до співпраці тощо. Над власне професійною — технологічною — підготовкою виростає величезна позапрофесійна надбудова вимог до фахівця» [7, с. 23–24].

Авторитетний британський дослідник компетентнісного підходу Дж. Равен запропонував власну концепцію компетентності, що базується на визнанні провідної ролі ціннісно-мотиваційної сфери особистості [11]. Так, компетентність він розуміє як специфічну здатність, необхідну для виконання конкретної дії в конкретній предметній області, що охоплює вузькофахові знання, особливого роду навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Відповідно, за Дж Равеном, бути компетентним — означає мати набір специфічних компетентностей різного рівня. При цьому всі компетентності дослідник поділяє на три групи: когнітивні, афективні, вольові.

У контексті нашого дослідження надзвичайно важливим є твердження Дж. Равена, що формування компетентності є не стільки створенням сприятливих внутрішніх і зовнішніх умов діяльності, скільки вихованням компетентного професіонала як особистості. За його переконанням, знання, вміння й навички, які утворюють виконавську сторону будь-якої професійної діяльності, успішно формуються й реалізуються тільки при особистісному прийнятті й усвідомленні суспільного значення відповідних цілей, що визначає формування високої відповідальності, ініціативи, готовності до творчості.

Вважаємо необхідним наголосити, що ключовою ідеєю в концепції Дж. Равена є твердження про необхідність урахування інтересів, цілей,

пріоритетів кожної людини при оцінці її компетентності в відповідній області діяльності. Дослідник відзначає, що компоненти компетентності проявляються й розвиваються тільки в умовах цікавої для людини діяльності, і тому називає компетентності «мотивованими здатностями» [див.: 12, с. 131].

На основі аналізу різноманітних підходів до трактування понять «компетенція» та «компетентність» російський культуролог О. Садохін робить низку важливих, на наш погляд, висновків:

– компетенція й компетентність знаходяться в тісному взаємозв'язку, оскільки взаємно передбачають одне одного;

– компетентність є похідною від компетенції, але вона має певну специфіку, оскільки характеризує окремого суб'єкта як носія компетенції;

– ступінь розвинутої особистісних характеристик суб'єкта компетенції визначає рівень його компетентності;

– кількість і якість професійних і фахових знань суб'єкта виступають передумовою ефективної реалізації його компетентності [12, с. 131].

Отже, є всі підстави стверджувати, що поняття «компетенція» відбиває зміст певного виду діяльності, тоді як «компетентність» — сукупність якостей особистості, необхідних для реалізації цього змісту. У контексті нашого дослідження ми будемо спиратися на визначення, наведені в Національному глосарії вищої освіти: «**Компетентність / компетентності (Competence, competency / competences, competencies)**: За проектом Тюнінг Європейської Комісії, це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою / навчальною програмою. Компетентності покладені в основу кваліфікації випускника. Компетентність (компетентості) як набуті реалізаційні здатності особи до ефективної діяльності не слід плутати з компетенцією (компетенціями) як наданими особі повноваженнями.

Компетенція / компетенції (Competence, competency / competences, competencies): Надані (наприклад нормативно-правовим актом) особі (іншому суб'єкту діяльності) повноваження, коло її (його) службових та інших прав і обов'язків. Слід розрізняти поняття компетенції / компетенцій від компетентності / компетентностей як набутих реалізаційних здатностей особи» [6, с. 32–33].

Також, слідом за О. Садохіним, будемо виходити з того, що компетентність є сукупністю знань, умінь і навичок, що дозволяють суб'єкту ефективно вирішувати питання і здійснювати необхідні дії в якій-небудь області життєдіяльності, а компетенція є сукупністю об'єктивних умов, які визначають можливості й межі реалізації компетентності особистості [12, с. 131].

Отже, розгляд питань, пов'язаних із міжкультурною компетентністю вчителя, слід розгортати в логіці руху від компетенції як змісту діяльності до компетентності як сукупності якостей особистості, що забезпечують виконання відповідної діяльності.

О. Садохін зазначає, що даний феномен тільки починає привертати до себе увагу дослідників, і тому поняття «міжкультурна компетентність» тільки починає входити до широкого наукового обігу і поки не має усталеного термінологічного визначення [12, с. 132]. Дійсно, нам вдалося знайти нечисленні праці, присвячені даній проблемі [8; 12; 22; 23; 24].

Нам імпонує підхід, окреслений у працях О. Садохіна та Н. Янкіної, які відносять міжкультурну компетентність до категорії ключових, тобто таких, що покликані сприяти збереженню демократичного суспільства, відповідати викликам глобалізованого інформаційного суспільства, вимогам ринку праці та сучасним економічним перетворенням. При цьому виокремлюються такі характеристики ключових компетентностей:

1. Ключові компетентності багатofункціональні. Компетентності відносяться до ключових, якщо володіння ними дозволяє вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному чи соціальному житті. Ними необхідно оволодіти для досягнення важливих цілей і розв'язання складних завдань у різних ситуаціях.
2. Ключові компетентності надпредметні й міждисциплінарні, вони можуть бути застосовані в різних ситуаціях, не тільки в навчанні, але й на роботі, в сім'ї, у політичній сфері тощо.
3. Ключові компетентності вимагають значного інтелектуального розвитку: абстрактного мислення, саморефлексії, визначення власної позиції, самооцінки, критичного мислення тощо.
4. Ключові компетентності багатовимірні, тобто вони включають різноманітні розумові процеси й інтелектуальні вміння (аналітичні критичні, комунікативні), «ноу-хау», а також здоровий глузд [22, с. 114–115].

Належність міжкультурної компетентності до категорії ключових підтверджується широтою спектру ситуацій її застосування, а також різноманіттям завдань, що вирішуються за її допомогою. Так, за переконанням О. Садохіна, міжкультурна компетентність є сукупністю знань, навичок і вмінь, за допомогою яких індивід може успішно спілкуватися з партнерами з інших культур як на побутовому, так і на професійному рівні [12, с. 133].

Н. Янкіна доходить висновку, що міжкультурна компетентність студента університету:

– є важливим результатом університетської освіти, базовим показником її якості в контексті глобальних тенденцій інтеграції освітнього простору в сучасному світі;

– виступає інтегративною професійно-особистісною якістю, що синтезує сукупність знань (лінгвістичних, соціокультурних, професійних, культурологічних), умінь (вербальної, невербальної й паравербальної комунікації, загальнокультурних та культурно-специфічних) і орієнтацій (лінгвокраїнознавчих, пізнавальних, лінгвістичних, предметних, поведінкових, орієнтацій на комунікацію);

– передбачає розвинену готовність особистості до участі в міжкультурній комунікації, у тому числі на професійному рівні, у просторі діалогу культур, що розширюється [22, с. 320].

Т. Овсянникова розуміє міжкультурну компетентність як здатність ефективно здійснювати міжкультурну взаємодію, виступаючи в ролі посередника між представниками своєї та іншої культури, усвідомлюючи себе представником певної етнічної спільноти, нації і всього людства і сприймаючи ситуацію міжкультурного діалогу як обов'язкову умову самореалізації і взаємозбагачення представників різних культур [8, с. 153].

Найбільш універсальні ознаки міжкультурної компетентності називає О. Садохін. На його думку, це:

– відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей;

– психологічну налаштованість на кооперацію з представниками іншої культури;

– уміння розмежовувати колективне й індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур;

– здатність долати соціальні, етнічні й культурні стереотипи;

– володіння набором комунікативних засобів і коректний їх вибір у залежності від ситуації спілкування;

– дотримання етикетних норм у процесі комунікації [12, с. 133].

Як бачимо, внесені до переліку ознаки міжкультурної компетентності є універсальним і не відображають специфіку професійної діяльності вчителя, педагога.

Аналіз наявних досліджень свідчить, що проблема формування міжкультурної компетентності вивчалася здебільшого лінгвістами й методистами-філологами у специфічному контексті підготовки фахівців до міжкультурної комунікації переважно на матеріалі навчання іноземної мови, підготовки фахівців-мовників, перекладачів тощо.

Погоджуючись із позиціями шановних дослідників, маємо зазначити, що ситуація міжкультурної комунікації педагога-не-мовника певним чином відрізняється від ситуації вчителя чи викладача іноземних мов. Якщо викладач іноземної мови є провідником у світ іншої культури для культурно однорідної групи учнів/студентів-співвітчизників, то вчитель/викладач, який працює з багатоетнічним класом/групою студентів є представником культури більшості для міжнародних учнів/студентів і покликаний створити у своєму класі чи в аудиторії атмосферу, яка б найкращим чином сприяла адаптації й інкультурації представників інших культур, враховуючи й поважаючи при цьому численні етнокультурні, мовні, релігійні особливості рідних для учнів/студентів культур. Іншим важливим завданням, з яким стикається педагог, працюючи з багатоетнічним колективом учнів/студентів, є виховання в молодих людей — представників культурної більшості міжкультурної толерантності, відкритості до культурного розмаїття, здатності до рівноправного спілкування й плідної співпраці з представниками різних культур.

Ми неодноразово зверталися до питань професійних завдань учителя в роботі з багатоетнічним контингентом учнів, готовності освітян до роботи в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства [16–20 та ін]. Нами також було розроблено модель оцінювання результативності процесу формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства [17].

До параметрів оцінювання були віднесені ступені сформованості особистісного, інформаційного та процесуально-діяльнісного складників досліджуваної готовності.

Зазначимо, що тут наша позиція збігається з висновками Дж. Равена й О. Садохіна, які вважають, що у змісті міжкультурної компетентності можна виокремити три групи елементів — афективні, когнітивні та процесуальні.

До афективних автори відносять емпатію й толерантність, які не обмежуються тільки рамками довірчого ставлення до іншої культури. Вони утворюють психологічний базис для ефективної міжкультурної взаємодії.

До групи когнітивних елементів Дж. Равен і О. Садохін відносять культурно-специфічні знання, які служать підґрунтям для адекватного тлумачення комунікативної поведінки представників іншої культури, як базис для запобігання нерозуміння й як ґрунт для зміни власної комунікативної поведінки в інтерактивному процесі.

Процесуальні компоненти міжкультурної компетентності, за переконанням Дж. Равена й О. Садохіна, — це стратегії, що конкретно застосовуються в ситуаціях міжкультурних контактів. Розрізняють стратегії спрямовані на успішний перебіг такої взаємодії, стимулювання до мовленнєвої

дії, пошук спільних культурних елементів, готовність до розуміння й виявлення сигналів нерозуміння, використання досвіду попередніх контактів тощо, і стратегії, спрямовані на поповнення знань про культурну своєрідність партнера [12, с. 134].

У своїх дослідженнях в якості першого параметра результативності підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства, на відміну від значної частини проаналізованих досліджень (Л. Берсенєва, Р. Комраков, Л. Лебедева, А. Міщенко, С. Федорова та ін.), де особистісна складова в різних її модифікаціях, як правило, виявляється на останньому місці в переліку, поступаючись пріоритетність когнітивної (або пізнавальної, гносеологічної, змістовної, науково-теоретичної тощо) і діяльнісної (операціональної, поведінкової, практичної тощо) складових, ми обрали ступінь сформованості особистісної складової [17].

Визнання пріоритетності саме особистісної складової у структурі готовності вчителя до професійної діяльності в умовах строкатого в етнокультурному відношенні сучасного суспільства орієнтує на:

– формування в майбутніх учителів адекватного сприйняття складних соціокультурних реалій сучасності та найбільш імовірних сценаріїв майбутнього;

– подолання у свідомості майбутніх педагогів тенденцій до редукаціонізму, етноцентризму, ізоляціонізму, здатних перешкоджати виконанню вчителем своїх професійних функцій щодо соціальної адаптації молодого покоління в умовах етнокультурного розмаїття суспільства та взаємодії зі строкатим в етнокультурному відношенні соціальним оточенням.

Перенесення акценту у формуванні готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства з інформаційного та процесуально-діяльнісного на особистісний компонент зазначеної готовності викликає пошук адекватних новим завданням організаційних форм і методів освітньої діяльності.

Насамперед йдеться про форми і методи формування в майбутніх учителів толерантності до проявів інокультурності й спрямованості на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, оскільки саме цей аспект підготовки педагогів до професійної діяльності в умовах сучасного строкатого в етнокультурному відношенні соціуму не знайшов вичерпного висвітлення в проаналізованих нами дослідженнях.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективним щодо вирішення проблеми формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного розмаїття

сучасного суспільства може стати застосування компетентнісного підходу та перенесення центру ваги в площину формування міжкультурної компетентності педагогів. Подальші наукові пошуки мають бути зосереджені на розробці змісту міжкультурної компетентності вчителя та пошуку шляхів формування її складників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.
2. Волик Л. Полікультурність особистості майбутнього вчителя : монографія / Лариса Волик. — Київ–Полтава : [б. в.], 2005. — 176 с.
3. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / Деркач А. А. — М. : Изд-во Моск. психолого-социального ин-та; Воронеж : НПО МОДЭК, 2004. — 752 с.
4. Компетенція // Юридична енциклопедія : В 6 т. [Електронний ресурс] / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Режим доступу : <http://leksika.com.ua/16890902/legal/kompetentsiya>.
5. Людина у полікультурному суспільстві : навч.-метод. посіб. для викладачів вищих навч. закладів з курсу за вибором для студентів соціогуманітарних спеціальностей / [Пометун О. І., Султанова Л. Ю. та ін.]. — К. : Інжиніринг, 2010. — 248 с.
6. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад.: І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. — К. : Плеяди, 2011. — 100 с.
7. Новиков А. М. Методология образования / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. — М. : Эгвес, 2002. — 320 с.
8. Овсянникова Т. В. Педагогические условия формирования межкультурной компетентности студентов / Т. В. Овсянникова // Вектор науки ТГУ. — 2011. — №2 (5). — С. 152–155.
9. Програма спецкурса «Основы добрососедства» [Электронный ресурс] / [Смирнов О. К. (рук. группы), Алимova Л. У., Андрищенко И. А. и др.] — Режим доступа: http://www.ciet.org.ua/rus/_jointprojects/culture/program.htm
10. Почебут Л. Г. Взаимопонимание культур : Методология и методы этнической и кросс-культурной психологии. Психология межэтнической толерантности : учеб. пособие / Л. Г. Почебут. — СПб. : Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. — 280 с.

11. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Дж. Равен ; пер. с англ. В. И. Беплопольский. — М. : Когито-Центр, 2013. — 396 с.

12. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А. П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2007. — Том X. — №1. — С. 125–139.

13. Слостёнин В. А. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студ. пед. вузов / В. А. Слостёнин, Г. И. Чижакова. — М. : Академия, 2009. — 192 с.

14. Социология. Основы общей теории : учеб. для вузов / отв. ред. Осипов Г. В., Москвичёв Л. Н. ; 2-е изд., испр. и доп. — М. : Норма, 2008. — 912 с.

15. Чёрный Е. В. Психология моделирования поликультурного образования : монография / Е. В. Чёрный. — Симферополь : Сонат, 2010. — 539 с.

16. Юр'єва К. А. Дослідження готовності вчителів початкових класів до роботи в умовах поліетнічного соціуму / К. А. Юр'єва // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. — Вип. XLV / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. — Слов'янськ : СДПУ, 2009. — С. 145–150.

17. Юр'єва К. А. Кваліметрична модель результативності етнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів / К. А. Юр'єва // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. праць / ред. кол.: В. І. Бондар (відповід. ред.) та ін. — Вип. 13. — К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. — С. 214–220.

18. Юр'єва К. А. Освіта і вчитель у багатокультурному суспільстві: проблеми і шляхи їх вирішення / Юр'єва К. А. // Правий екстремізм і толерантність: з досвіду України та Німеччини / Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. — К. : Заповіт, 2008. — С. 66–76.

19. Юр'єва К. А. Порівняльно-культурологічна етнопедагогіка : програма навч. дисципліни / К. А. Юр'єва — Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007. — 30 с.

20. Юр'єва К. А. Спрямованість на толерантність як складова готовності майбутніх учителів до полікультурної освіти молодших школярів / К. А. Юр'єва // Педагогічні засади сучасної професійної підготовки у вищих навчальних закладах / за заг. ред. Г. Є. Гребенюка; Мін-во мистецтва і туризму України, Луганськ. держ. ін-т культури і мистецтв, Обл. метод. кабінет учб. закладів мистецтва та культури. — Харків : Стиль Іздат, 2006. — С. 214–225.

21. Юридична енциклопедія : В 6 т. [Електронний ресурс] / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Режим доступу : <http://leksika.com.ua/legal/>

22. Янкина Н. В. Формирование межкультурной компетентности студента университета : дис. ... д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.8 «Теория и методика профессионального образования» / Янкина Наталья Владиславовна. — Оренбург, 2006. — 360 с.

23. Bedeković V. Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika / V. Bedeković // Pedagogijska istraživanja. — 2011. — №8 (1). — 139–151.

24. Hrvatić N. Interkulturalne kompetencije učitelja / Hrvatić N., Piršl E. // Kompetencije i kompetentnost učitelja / N. Babić (ur.). — Osijek : Učiteljski fakultet, Ukraine : Kherson State University Kherson, 2007. — pp. 221–230.

ABSTRACT

THE SPHERE OF COMPETENCE, COMPETENCE, TEACHER'S INTER-CULTURAL COMPETENCE: ESSENCE AND CONTENT

K. A. Yuryeva, O. M. Tishchenko

H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University (Kharkiv, Ukraine)

E-mail: yuryeva.ka@mail.ru, lenchik7212@mail.ru

The article provides a current state overview of approaches to the notions of “the sphere of competence”, “competence”, “inter-cultural competence”, and determines correlations between them. “The sphere of competence” has been defined to reflect a certain kind of activity content, whereas “competence” means combination of the individual’s qualities, required to implement this content. At the same time competence is a combination of knowledge, abilities and skills which allow the individual to solve problems efficiently and perform necessary actions in any sphere of life activity, and competence is a combination of objective conditions defining possibilities and limits of the individual’s competence.

Inter-cultural competence is related to the group of key competences of the individual in general and professional competences of the teacher in particular. Specific features of inter-cultural competence of the teacher, conditioned by their professional activity, have been revealed.

Teacher’s inter-cultural competence is represented as an integrated quality, providing the teacher's readiness to the professional activity in the conditions of ethnic-variety of the modern society. Personal, informational and procedural-active components are related to the teacher’s inter-cultural competence content.

Keywords: the sphere of competence, competence, inter-cultural competence, teacher, the individual, ethnic-cultural variety.